

ESKİ TÜRK-MOĞOL KİŞİ ADLARI SÖZLÜĞÜ

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy-Doç. Dr. Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015, xviii+566 s., ISBN: 978-605-9241-07-6

Feyzi ERSOY*

Dil Araştırmaları, Güz 2015/17: 277-279

Onomastik, Türkçe Sözlük'te "Özel adlar ve özellikle kişi adları bilimi" şeklinde tanımlanmıştır (2011: 1806). Türk kişi adları üzerine ülkemizde bugüne kadar önemli çalışmalar yapılmıştır. Aydil Erol tarafından hazırlanan ve son baskısı (2010) 17.500 kişi adı içeren *Adlarımız* adlı kitap, bu alandaki en hacimli eserlerden biridir. Faruk Sümer'in 1999 tarihli 2 ciltlik *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları* başlıklı eseriyle Türk Dil Kurumu yayınları arasında 2003'te neşredilen *Kazak Türklerinde Kişi Adları* ve Cem Dilçin'in *Adlar Sözlüğü* (2014) de bu konuda hazırlanan diğer önemli çalışmalarındandır.

Kişi adları üzerine Türkiye'de yapılan popüler yayınlar da bir hayli fazladır. Bunlardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir.

Can, Engin (2000). *Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Diğer Yayınevi.

Özmen, İpek (2003). *Ansiklopedik Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Omega Yayınları.

Ermış, Orhan - Sema Ermış (2003). *En Güzel Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Gün Yayınları.

Metin, Celâl (2005). *Çocuk İsimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Püsküllüoğlu, Ali (2013); *Seçilmiş Çocuk Adları Sözlüğü*, İstanbul: Arkadaş Yayıncılık.

Burada tanıtımı yapılacak eser ise Eski Türk-Moğol kişi adları üzerine hazırlanmış bir kitaptır. Moğollar ve Moğolcanın Altayistik çalışmalarında olduğu gibi Türkoloji çalışmalarında da ayrı bir önem taşıdığı bilinmektedir. Yıllarca aynı coğrafyada birlikte yaşayan Türkler ve Moğollar birbirlerinin kültürlerini de derinden etkilemişlerdir. Hatta Moğol araştırmalarında büyük bir yeri olan Roux'ya göre Türk ve Moğol birleşmesi öylesine güçlüdür ki herkes bunların tek bir millet olduğunu düşünmektedir.

Moğolca üzerine Türkiye'de son yıllarda çeşitli yayınlar yapılsa da Moğol kişi adları üzerinde ayrıntılı eserler verilmiş değildir. Bülent Gül'ün 2006 yılında *Türkbilig* dergisinde çıkan "Hayvan Adları ile Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları" ve *MTAD*'da yayımlanan 2010 tarihli "Moğol Kişi adları" başlıklı makaleleri, bu konuda tespit edebildiğimiz az sayıdaki yayınlardandır. İşte, Gülensoy'un elimizdeki eseri bu alandaki boşluğu dolduracak niteliktedir.

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Altay dilleri ve Moğolca denildiği zaman Türkiye'de ilk akla gelen isimlerdendir. Onun bu alanda yayımlanmış pek çok çalışması mev-

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, ersoyf@gazi.edu.tr

cuttur. Daha doktora tezi sırasında hocası Prof. Dr. Ahmet Temir'in de desteği ile Moğolca ile ilgilenmeye başlayan Gülensoy, yaklaşık elli yıldır yazdığı makaleler ve kitaplarla alana önemli katkılar sağlamıştır. Gülensoy'un çeşitli konularda makale ve kitapları bulunmakla beraber kendisinin özellikle *Türkçe Yer Adları Kılavuzu* adlı kitabıyla "Anadolu'da Moğolca Yer Adları ve Rumeli'deki İzleri" başta olmak üzere bazı makaleleri, toponomi ve leksikoloji açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Gülensoy'un Paki Küçükler ile birlikte hazırladığı ve burada tanıtımı yapılan kitap ise *Eski-Türk Moğol Kişi Adları Sözlüğü* adını taşımaktadır. Eser, eylül ayı içerisinde Bilge Kültür Sanat yayınları arasında neşredilmiştir. Eserin başında Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun tarafından hazırlanmış bir sunuş yazısı bulunmaktadır. Ercilasun, "Gülensoy'a Sunuş Yazmak" başlıklı bu yazısında (s. iii-v), eserin aslında bir nevi tanıtımını yapmıştır.

Gülensoy, eserin ön sözünde (vi- viii) çalışmanın kısa bir hikâyesini okuyucuya sunmuştur. Buradan anlaşılıyor ki, hocanın kitapla macerası 1967'lere kadar uzanmaktadır. Kendisinin Prof. Dr. Ahmet Temir danışmanlığında hazırladığı *Moğolların Gizli Tarihinde Hâl Ekleri ve Cümlede Kullanılış Şekilleri* adlı doktora çalışması sırasında Macar tarihçisi ve dilcisi Prof. Dr. Lazsló Rásonyi ile tanışması, Rásonyi'nin onu Eski Türk ve Moğol Kişi Adları üzerinde çalışmaya yönlendirmesi, kitabın hikâyesinin ne kadar eskilere gittiğinin göstergeleridir. Gülensoy'un konu üzerinde o günlerde çalışmaya başladığını, ancak yazdığı fişleri kaybedince çalışmaya ara verdiğini; fişler ortaya çıkınca işe yeniden koyulduğunu da yine eserin bu ön sözünden anlıyoruz.

Çalışmanın "Ön Söz"den sonra gelen "Giriş" bölümünde "Onomastik" ile ilgili kısa bilgiler, Türk-Moğol ad verme geleneği ile ilgili çeşitli notlar ve eser hazırlanırken başvurulan kaynaklar bulunuyor (xi-xviii). Kitabın "Sözlük" kısmı 4-538. sayfalar arasında yer almaktadır. Çalışmanın 541-566. sayfaları arası ise Kısaltmalar ve Kaynakça'ya ayrılmıştır.

Gülensoy, eserinde izlediği yöntemi şu şekilde ifade etmiştir: "Bu çalışmada biz *Ebulgâzi Bahadır Han, Reşidü'd-Din, Cüveynî ve diğer Arapça, Farsça kaynaklardan tespit ettiğimiz adları önce Dîvânü Lugâti't-Türk, Eski Türk Yazıtları, Doğu Türkçesi sözlükleri, Eski Uygur Türkçesi sözlükleri, Kuman-Kıpçak sözlükleri ile diğer Türkçe sözlüklerde aradık. Ancak bunlardan Poppe, F. Bober, L.Ligeti vb. gibi Mongolistlerin Moğolca sözlük ve makalelerine başvurduk. Bu arada Ebul Gâzi Bahadır Han ve Reşidü'd-Din'de geçen "halk etimolojileri"ni de gerektiğinde ilgili yerlere aldığımızı belirtmek isterim.*" (s. xvi-xvii).

Çalışmada kaç ismin yer aldığı ön sözde belirtilmemiştir. Sözlüğün 3-56 sayfaları arasında bizim tespitlerimize göre 500 isim mevcuttur. Sözlüğün bittiği 538. sayfa esas alınınca, ortalama bir hesapla eserde yaklaşık 5000 kelimenin yer aldığı söylenebilir. Bu sayının eserin içerdiği dönemler göz önüne alındığında iyi bir rakam olduğu düşünülebilir.

Büyük bir birikimin ve mesainin sonucu ortaya çıktığı her sayfasından belli olan eserle ilgili bazı tespitlerimiz şu şekildedir:

1. Çalışmada pek çok isim, oldukça ayrıntılı ve başarılı bir şekilde işlenmiştir. İsimlerin kime ait olduğu, isme hangi eserde rastlandığı, ismin geçtiği yerler ve zaman zaman yapılan etimolojiler, esere zenginlik kazandırmıştır. Ayrıca,

- bazı isimlerin Arap harfli orijinal yazımlarına da yer verilmesi eserin değerini arttırmıştır.
2. Gülensoy, isimler karşısındaki ayrıntılı açıklamalarına eserde insanı öyle alıştırtıyor ki, doğrusu *Alp Bilge Çigşi* (s. 23), *Asina Kutluk* (s. 36) vb. bazı isimlerin karşısında sadece “Türk adı”; *Boz Aba*’nın (s. 80) karşısında da yalnızca “Oğuz-Kıpçak adı” açıklamalarını görmek, okuyucuyu pek de tatmin etmiyor.
 3. Bir önceki madde ile bağlantılı olarak eserde, yine *Akta*’nın (s. 15) karşısında “Yorga At”, *Alcigiday*’ın (s. 19) ve *Buyruk*’un (s. 92) karşısında ise yalnızca “Kumandan” ibareleri bulunuyor. Bu isimlerin kimlere ait olduğu ve hangi kaynaklarda geçtiği bilgisinin çalışmada yer almayışı, Gülensoy’un doyurucu açıklamalarına alışık olan okuyucuyu şaşırtıyor.
 4. Çalışmada, Divân’da geçen *Alp Er Tunga* ismine yer verilmeyişi, eserde özellikle bu ismi arayanların meraklarını arttıracak gibi görünmektedir.
 5. *Bilge Kagan* için s. 74’te “İlk Uygur kağanı Kutlug Kül Bilge’nin oğlu, ikinci Uygur kağanı, Moyun Çor’un kağanlık unvanı ve adı.” açıklaması yapılmıştır. 501. sayfadaki *Türk Bilge Kagan* maddesinde ise “Bilge Kağan’ın küçük oğlu.” açıklaması yer almıştır. İteriş Kağan’ın oğlu, Kül Tigin’in ağabeyi olan ve 734’te vefat eden Bilge Kağan’dan ise eserde bahsedilmemiştir.
 6. “Kül Tekin” maddesinde (s. 298) “El-Teriş Kutluk’un küçük oğlu” ibaresine yer verilirken bir sonraki sayfada yer alan “Kül Tigin” maddesinde (s. 299) ise “Bilge Kağan’ın kardeşi” açıklaması yapılmıştır. Kül Tigin’in iki farklı kişiymiş gibi algılanmasına sebep olabilecek bu iki maddenin tek bir başlık altında toplanarak “İteriş Kağan’ın küçük oğlu; Bilge Kağan’ın kardeşi” şeklinde bir açıklama yapılması, sanırım daha yerinde olacaktır.
 7. Gülensoy, kitabın ön sözünde Peçenek, Kuman-Kıpçak, Bulgar ve Avar adlarıyla birlikte Selçuklu adlarının da esere eklenmesi durumunda Türk-Moğol adlarının zenginliğinin daha iyi görüleceğini belirtmektedir (s. viii). Bu açıklamalardan Selçuklu döneminin çalışmada yer almadığı anlaşılmaktadır. Ancak; *Afşın* “Sultan Alparslan’ın komutanlarından biri.” (s. 9), Çalış Han (s. 115) “Ertuğrul Gazi’nin babasının babası”, *Dogan Şah* “Sultan Alparslan’ın oğlu” (s. 142) ve *Emir Ahur Arslan Dogmuş* “2. İzzettin Keykâvus’un emirlerinden” gibi açıklamalardan da anlaşılacağı gibi aslında Selçuklu döneminin bazı isimleri de eserde kendilerine yer bulmuşlardır.
 8. Eserde tashih gerektirecek yazım hataları son derece azdır. Yine de bazı tarihlerin yazımında 19616 (s. 49) ve 11211 (s. 74) örneklerinde olduğu gibi yeni baskılarda kolaylıkla giderilebilecek ufak tefek birkaç durum da yok değildir.
 9. Son olarak böyle bir esere Yılmaz Öztuna’nın *Devletler ve Hanedanlar* isimli çalışmasının da katkıları sağlayabileceğini söyleyebiliriz.

Tuncer Gülensoy ve Paki Küçükler tarafından hazırlanan bu çalışma, şüphesiz Altayistik ve Mongolistik sahasına Türkiye’de önemli katkılar sunacaktır. Böylesine bir çalışmanın altında kalkmak, şüphesiz kolay değildir. Hem Prof. Dr. Tuncer Gülensoy’a hem de Doç. Dr. Paki Küçükler’e emekleri ve katkıları için ayrı ayrı teşekkür ediyoruz.